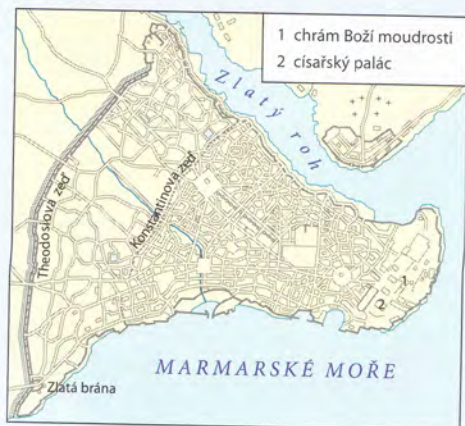

Obléhání Konstantinopole Turky

- Porovnejte obrázek s plánkem města. Z jakého pohledu je obraz namalován?

- Při dlouhé cestě po moři nebylo možné doplňovat zásoby jídla. Proto si mořeplavci s sebou brali potraviny, které mohly vydržet několik týdnů nebo i měsíců – hlavně sušené. Strava námořníků byla jednostranná, chyběla jim řada živin, a proto je postihovaly různé choroby. Velmi časté byly kurděje (skorbut). Zjistěte, o jakou chorobu jde a jak se jí dá předcházet. Pomůže vám vyučující přírodopisu.

měli zvláště italští obchodníci zájem na **objevení jiné cesty na východ** než přes území, která ovládali Turci.

- Co důležitého se ještě odehrálo v roce 1453?
- Kterého z předků Ludvíka Jagellonského už znáte? Jaké byl národnosti?
- Kam až se při svých výbojích v Evropě Turci dostali? Která území ovládli? Ukažte je na mapě a zjistěte, které státy tu leží dnes.
- Jaký měla turecká expanze vliv na obchod ve Středomoří?
- Zopakujte si z učiva o starověku, kterými vynálezy obohatili Číňané svět. Který z nich bude podle vás důležitý pro objevné plavby?
- Zopakujte si, kam se vydávali na vikingské výpravy Seveřané. Kterou zemi objevili? A který z těchto objevů upadl v zapomnutí?

SHRNUTÍ

Na jednom konci Evropy se sice křesťanům podařilo muslimy vytlačit, na druhém se však do ní nezadržitelně hrnuli. Zatímco přítomnost Arabů na Pyrenejském poloostrově měla, jak si pamatujete z učiva o raném středověku, pro tuto oblast velký přínos na poli kulturním, o působení osmanských Turků na Balkáně a v Uhrách se to už říci nedá. Nicméně osmanská říše se stala státem, se kterým se v evropských dějinách bude muset počítat až do první světové války. Dokončení reconquisty na Pyrenejském poloostrově a vznik Španělska také odstartovaly nejslavnější období objevných plaveb.

- Zopakujte si, při kterých příležitostech jste se v této kapitole setkali se zmínkou o nějaké události nebo osobě z českých dějin. Připíšte si je chronologicky k výčtu, který jste si udělali na závěr kapitoly *Západní Evropa* a ke kterému už jste si připsali podobné informace z kapitoly *Východní a střední Evropa*.
- Které události z dějin Pyrenejského poloostrova a pronikání Turků do Evropy pokládáte za nejdůležitější a proč?
- Seznamte se důkladně s mapou světa.

SLOVNÍČEK

reconquista [rekonkista] – znovudobytí; používá se pouze pro znovudobytí Pyrenejského poloostrova na Arabech
unie – svaz, spolek

VÝSLOVNOST A SKLOŇOVÁNÍ

Süleyman [silejman]

OBJEVNÉ PLAVBY

Příčiny objevných plaveb

Dnes se lidé vydávají na daleké objevné cesty (třeba až do Antarktidy) většinou z touhy po poznání nebo po dobrodružství. Mají k dispozici veškeré cestovatelské vybavení: speciální oblečení, přenosné variče, satelitní navigační systémy, přesné a podrobné mapy, vysílačky či mobilní telefony pro případ nouze, instantní potraviny, léky, očkování proti tropickým chorobám, lehké stany a spací pytle... Mohou využít letadla, zaoceánské parníky. Nic z toho naši předkové neměli. Hlavně neměli žádné mapy. Ty máme my díky nim. Pro naše předky byla každá výprava cestou do neznáma. Čekalo je na ní spíš nebezpečí než

dobrodružství. Loď mohla ztroskotat, mohly dojít potraviny, objevit se neznámá nemoc, na pevnině mohli cestovatelé narazit na nepřátelsky naladěný domorodý kmen... Na takové výpravě šlo vždy o život. Proto musel existovat mnohem pádnější důvod než pouhá zvědavost a touha po poznání či po dobrodružství, aby se někdo na takovou cestu vydal a svůj život riskoval.

Na takových lodích se vydávali mořeplavci na oceán.

Důvody, které vedly k objevným plavbám, byly ryze **ekonomické**. Jeden už znáte – **narušení obchodních cest** na východ Turky. Druhým byl **nedostatek drahých kovů** (zlata a stříbra) v Evropě. Jednak se naleziště drahých kovů postupně vyčerpávala, jednak z Evropy drahé kovy v podobě mincí mizely právě kvůli obchodu s Orientem. Za hedvábí, koření a porcelán se přece muselo platit zlatem. Obchodníci však ze svých cest přiváželi nejen vzácné zboží, ale také zprávy o tom, že daleko na východě leží velké a bohaté říše. Touha po jejich pohádkovém bohatství byla další příčinou objevných plaveb. Na daleké plavby by však nebylo ani pomyšlení, kdyby v **15. století** nedošlo **k pokroku ve stavbě lodí**. Lodě byly lépe ovladatelné, protože se místo kormidelního vesla začalo používat **kormidlo**, větší počet stožárů a dokonale **promyšlené plachtovní** zase zaručovaly větší rychlost. Lodě byly i **prostornější**, takže pobraly více nákladu. Běžně se rozšířilo **používání kompasu**, který usnadňoval navigaci.

- Co bylo příčinou objevných plaveb?
- Jak se zlepšila stavba lodí? Vysvětlete, proč tato vylepšení umožnila objevné plavby.
- Který národ vynalezl kompas?

Objevování nových končin

Jako první se odvážili dalekých plaveb **Portugalci**. Už od počátku 15. století se pouštěli podél pobřeží Afriky dále k jihu, odkud přiváželi náklady zlata, slonoviny, ale i černých otroků. V roce **1487** mořeplavec **Bartolomeo Dias** [bartolomeu dyjas] obeplul nejjižnější výběžek Afriky, kde ho zastihla prudká bouře. Proto Dias nazval tento mys Bouřlivý mys. Portugalský král jej však přejmenoval na **Mys dobré naděje**, protože jeho obeplutí přineslo naději na obnovení obchodu s Indií. První, komu se obeplutím Afriky skutečně podařilo **dostat se do Indie**, byl v roce **1498 Vasco da Gama** [vašku]. Plavba trvala deset měsíců, tedy stejně dlouho jako školní rok. Nová cesta do Indie byla objevena, měla

Torre de Belem, věž u ústí řeky v portugalském Lisabonu, odkud vyplouvali mořeplavci na svoje cesty.

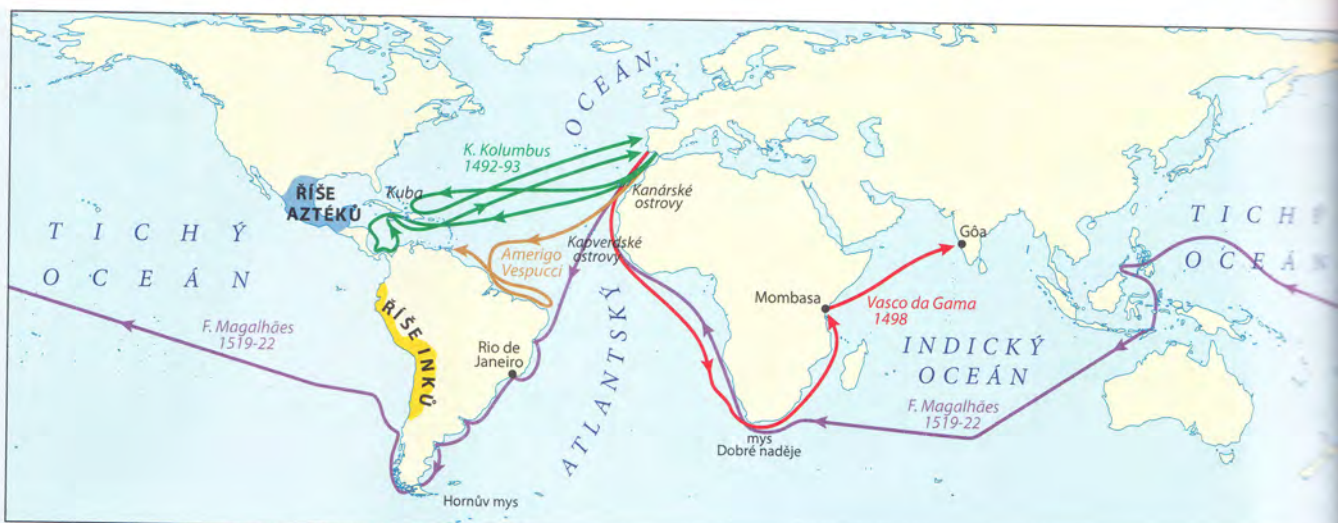
„Námořní“ motivy jsou v Portugalsku velmi časté. Tato loď je z výzdoby gotického kláštera sv. Jeronýma v Lisabonu.

Jak funguje kompas? Čím se mořeplavci řídili předtím, než se začal kompas používat?

Namalujte si mapu světa, jak asi vypadala před začátkem objevných plaveb. Co na ní bude chybět?

Zkuste zjistit, co si lidé představovali, že je za obzorem, když věřili, že je Země plochá.

Amerigo Vespucci

Fernão de Magalhães

✘ Udělte si referát o některé z objevných plaveb nebo přímo o některém mořeplavci. Nezapomeňte, že takový referát nelze připravit bez mapy.

✓ Zjistěte, které státy měly v jaké části Severní či Jižní Ameriky kolonie a porovnejte to s tím, jakým jazykem se tam dnes hovoří.

Objevné plavby

však dvě nevýhody: byla velmi dlouhá a velmi nebezpečná, protože u Mysu dobré naděje zuřily bouře velmi často.

Většina lidí byla v té době přesvědčena, že Země je plochá. Pro toho, kdo věřil, že je kulatá, existovala ještě jedna možnost, jak se dostat do Indie: vydat se **na západ** a dosáhnout vytoužené Indie z druhé strany. Touto cestou se pustil **italský mořeplavec Kryštof Kolumbus**. Dlouho se snažil získat pro svůj odvážný plán portugalského krále, ale ten si více sliboval od cesty kolem Afriky. Proto Kolumbus nabídl své služby královně Isabele Kastilské v sousedním Španělsku. Isabela vybavila Kolumba třemi lodmi a ten po zhruba dvouměsíční plavbě skutečně přistál u jakéhosi ostrova. Pojmenoval ho **San Salvador** (španělsky Spasitel), a protože se domníval, že je skutečně v Indii, nazval jeho obyvatele **Indiány**. Ve skutečnosti to však byl jeden z Bahamských ostrovů v Karibském moři. Kolumbus byl však až do své smrti přesvědčen, že opravdu objevil novou cestu do Indie. První, kdo dospěl k názoru, že jde o **dosud neznámý kontinent**, byl další italský mořeplavec, Kolumbův současník **Amerigo Vespucci** [amerigo vespuči]. Po něm také „Nový svět“ získal své jméno – Amerika.

Čím dál více lidí v té době začínalo věřit, že Země je kulatá. Důkaz přinesla výprava dalšího **portugalského mořeplavce Fernãa de Magalhãese** [fernãua magaljense]. Pět lodí se vydalo v roce 1519 z Evropy na západ – a jen jedna zbyla se po třech letech vrátila z východu! Ostatní lodě ztroskotaly, námořníci zahynuli a při střetu s domorodci na Filipínách byl zabit i sám Magalhães. Nikdo však už nemohl o kulatosti Země pochybovat.

- Kdo první obeplul Mys dobré naděje? Kdo se první dostal do Indie?
- Kdy Kolumbus objevil Ameriku? Věděl, že jde o nový kontinent?
- Kdo objevil Ameriku před Kolumbem?
- Jaký zeměpisný předpoklad přivedl Kolumba na myšlenku hledat cestu do Indie právě tím směrem, kterým se vydal?

Kryštof Kolumbus

Mapa světa z roku 1543 s vyznačenou trasou Magalhãesovy výpravy. Porovnejte tuto mapu se současnou mapou světa. V čem se liší? Co je zakresleno nepřesně? Co chybí úplně?

- Po kom se Amerika jmenuje a proč?
- Kdo první obeplul zeměkoulí? Co tím dokázal?

Důsledky objevných plaveb

Jako všechno nové měly i objevné plavby důsledky kladné i záporné.

Obrovský význam měly pro **poznávání světa**. Byly objeveny nové kontinenty a spolu s nimi nescíslné druhy **nových rostlin, zvířat, hmyzu** apod. Evropané se seznámili s novými zemědělskými plodinami: **bramborami, kukuřicí, boby, rajskými jablíčky, tabákem** aj. I **krocán** nebo **morče** pocházejí původně z Ameriky. Evropané nakonec v Americe našli i to, po čem tak toužili – nové **zdroje zlata a stříbra**. Příliv drahých kovů do Evropy však také způsobil **pokles jejich ceny**, což mělo svoje důsledky, o nichž si budeme povídat na začátku oddílu *Raný novověk*. Státy, které se podílely na zámořských objevech (zpočátku hlavně Španělsko a Portugalsko, později i Francie a Anglie), zabíraly nové končiny, **rozšiřovaly tak svoje území** a postupně začaly **bohatnout ze zámořského obchodu**.

Jenže Evropané nepřicházeli do liduprázdných končin. Ve Střední a Jižní Americe existovaly v té době **vyspělé civilizace Aztéků a Inků**, které však na rozdíl od Evropanů neznaly střelné zbraně. Proto mohly i poměrně malé skupiny evropských (zejména španělských) dobyvatelů Indiány brutálně likvidovat. Španělům se skutečně podařilo **říše Aztéků i Inků vyvrátit**. Navíc do Ameriky **zavlekli choroby** (např. chřipku), s nimiž tamní obyvatelstvo nikdy nepřišlo do styku, nemělo proti nim vypěstované obranné látky, a proto na ně umíralo. Dá se říci, že zatímco pro Evropany mělo objevení Ameriky většinou pozitivní důsledky, pro Ameriku nikoli.

Objevení Ameriky mělo také nepříznivý dopad na obyvatelstvo Afriky. Evropané totiž nutili Indiány dít v dolech a na plantážích, ale ti nebyli schopni tak těžkou práci vydržet. Proto byli do Ameriky **dováženi černí otroci z Afriky**. Obchod s otroky připravil Afriku za několik set let o statisíce, možná miliony obyvatel. Většina z nich však do Ameriky nikdy nedoplnula, protože nepřežila nelidské zacházení „lovců lidí“ přímo v Africe nebo příšerné podmínky v podpalubí na otrokářských lodích.

- Jaké důsledky měly objevné plavby pro Evropu? Jaké pro Ameriku a Afriku?
- Které světadíly Evropané v té době ještě neznali?

PŘEDKOLUMBOVSKÁ AMERIKA

Indiáni ve Střední a Jižní Americe znali zemědělství, proto žili usedlým způsobem a mohli vytvářet velké říše a budovat kamenná města. Nejvyspělejší kultura byla kultura Mayů ve Střední Americe. **Mayové** sice neznali kolo, ale dokázali například vybudovat kamenné pyramidy podobné mezopotamským zikkuratům nebo provádět výpočty o pohybech Venuše. Mayská civilizace byla na vrcholu v době, kdy v Evropě vládl Karel Veliký. Když se Evropané dostali do Ameriky, byla už zaniklá a Střední Americe dominovali **Aztékové**, nechvalně proslulí četnými lidskými oběťmi. Nejrozsáhlejší říši vytvořili **Inkové**: zabírala téměř celé západní pobřeží Jižní Ameriky. Inkové dokázali tak velké území ovládnout také proto, že vybudovali dokonalé komunikace, po nichž se mohlo rychle přesouvat vojsko – desetitisíce kilometrů dlážděných silnic až do výšky 5000 m n. m. Hluboké rokliny překonávali visutými mosty. Most přes řeku Apurimac, který visel na provazech silných jako lidské tělo, sloužil od roku 1350 až do roku 1880.

X Když si uděláte o Mayích, Aztécích a Inkách referát, dozvíte se o nich mnohem více zajímavostí. Zkuste také zjistit, kdo byli Toltékové a Olmékové.

Takzvaná Čarodějova pyramida, jedno z nejstarších mayských kultovních míst

Indiáni Severní Ameriky byli lovci, neusadili se, ale měli svá stálá loviště. Některé kmeny měly sezonní sídliště, kam se vracely po lovecké sezoně; žily tedy polousedlým životem. Severoameričtí Indiáni často vystupují v „kovbojkách“ a „indiánkách“ – filmech a knihách, jejichž děj se odehrává v Severní Americe v 18.–19. století. Jedním z nejznámějších autorů takových knih je Karel May.

- ✓ Četli jste už nějakou „mayovku“?
- ✓ Kdo byl „poslední Mohykán“?
- X** Připravte si referát o některém ze severoamerických indiánských kmenů – Apačích, Komančích, Siouxech, Černožočích...

ŠPANĚLŠTÍ DOBYVATELÉ

Španělští dobyvatelé se v Americe chovali takovým způsobem, že pobuřovali i misionáře, kteří sem přišli šířit křesťanství. Toto píše o Španělech Francisco de Vitoria:

Tito démoni (tj. Španělé) poplenili, zničili a vyhladili více než čtyři sta mil území, na nichž dříve panovala blaženost, velké a obdivuhodné provincie, údolí o rozloze čtyřiceti mil, líbezný kraje, mocné vesnice slyšící obyvateli i zlatem. Pobili a zcela zmasakrovali velké a různé národy, takže v případě některých jazyků nezbýval jediný člověk, který by jimi mluvil, kromě několika, kteří se skrýli v jeskyních a v útrokách země, aby unikli krutému a hroznému osudu. Takto zabili, zničili a poslali do pekla (dle mého odhadu) čtyři až pět milionů duší těchto nevinných národů, a páchali to kruté bezpráví a ony bezbožnosti podivnými, různými a novými způsoby.

Brutalita Španělů byla taková, že se proti nim, křesťanům a souvěrcům, misionář zastával pohanů – Indiánů!

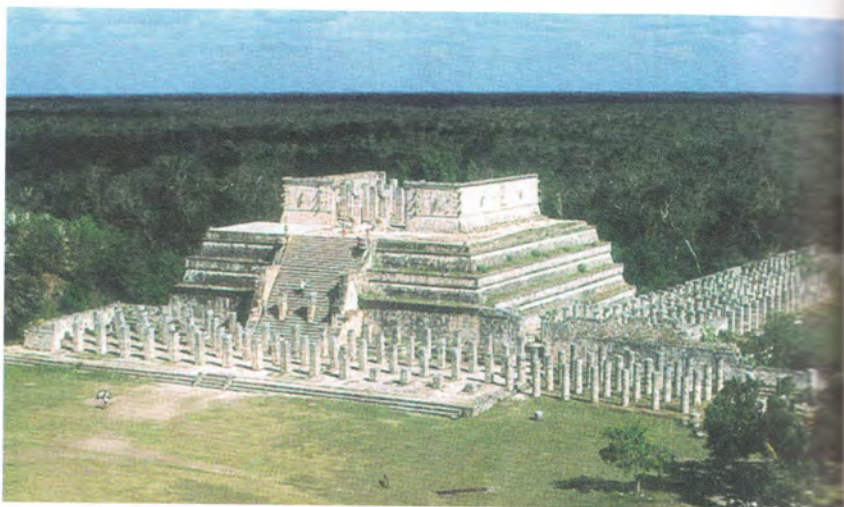
Dobyvatelé se neštíteli ani používání „biologických zbraní“: Indiánům rozdávali příkrývky, v nichž předtím stonali nemocní s černými neštovicemi. To byla nemoc i v Evropě nakažlivá a v mnoha případech smrtelná. Indiáni na ni umírali po tisících.

☑ Může dnes člověk dostat pravé neboli černé neštovice?

☑ Jaké mají v současnosti Indiáni postavení ve své vlasti? Zaměřte se na Indiány jak v Jižní, tak v Severní Americe.

✗ Udělejte si referát o obchodu s otroky. Jaké mají potomci černochů odvedených z Afriky v Americe postavení?

☑ Existuje obchod s lidmi i dnes?

Chichén Itzá, největší mayské posvátné město. Sloupy byly původně zastřešeny.

SHRNUTÍ

Éra objevných plaveb je nesmírně vzrušující. Začala se zaplňovat bílá místa na mapě světa, lidem se otevíraly nové obzory. Přestože podnětem k objevným plavbám byla touha po zisku, musíme obdivovat odvalu mořeplavců, kteří se na nebezpečné cesty do neznáma vydávali. Kromě objevení nových světadílů, lidských ras, rostlinných a živočišných druhů je nejdůležitějším přínosem objevných plaveb důkaz, že Země je kulatá. To totiž dalo zcela nový směr i vývoji astronomie. Jistě dokážete vyjmenovat, co všechno daly objevné plavby Evropě. Pro ni byly skutečně přínosné. Nesmíme však zapomínat, že to bylo na úkor Indiánů a černých obyvatel Afriky.

- Zopakujte si s pomocí mapy, které světadíly byly objeveny v této etapě objevných výprav a které ještě objevit zbývalo.
- Které státy se na objevných plavbách nejvíce podílely? Jaký to na ně podle vás mohlo mít vliv?

SLOVNÍČEK

navigace – řízení lodi, určování její polohy

plantáž – velká plocha osázená zemědělskými plodinami, zvláště v tropických zemích; nejčastější jsou plantáže bavlníkové, čajové, tabákové aj.

VÝSLOVNOST A SKLOŇOVÁNÍ

Bartolomeo Dias [bartolomeu dyjas]

Vasco da Gama [vašku da gama]

Fernão de Magalhães [fernau de magaljenš]

Amerigo Vespucci [amerigo vespuči]

OBJEVNÉ VÝPRAVY POKRAČUJÍ!

Objevením Ameriky objevné výpravy nekončily. Na objevení ještě čekala Austrálie a Antarktida. Byly pořádány výpravy do vnitrozemí všech neprobádaných kontinentů i na Sibiř. Na začátku 20. století vypukla éra polárníků a po druhé světové válce se začalo s výpravami do kosmu. Probíhají také objevné výpravy pod hladinu oceánů. Stále je co objevovat.

✗ Připravte si referát o polárnících, o kosmonautech nebo o jakýchkoli jiných průzkumnících.

Týpí – přenosné obydlí severoamerických Indiánů